

SPIS TREŚCI

Wstęp. Waleriusz Maksymus, czyli moralność antyku ukazana w historycznych przykładach	7
I. Rzym na przełomie epok. Pryncypat i początki cesarstwa	8
II. Biografia Waleriusza	11
III. Dzieło	14
IV. Pośmiertne losy	26
Wykaz skrótów	35
Bibliografia	36
Valeri Maximi <i>Facta et dicta memorabilia. Libri IX</i>	40
Waleriusza Maksymusa <i>Czyny i powiedzenia godne pamięci w dziewięciu księgach</i>	41

LIBER PRIMUS / 40

1. De religione / 42
    De neglecta religione / 50
2. (*Par.*) De simulata religione / 58
    (*Nep.*) Qui religionem simulaverunt / 58
3. (*Nep.*) De superstitionibus / 60
4. (*Par.*) De auspicio / 62
5. De ominibus / 66
6. De prodigiis / 72
7. De somniis / 82
8. De miraculis / 94

LIBER SECUNDUS / 112

1. De institutis antiquis / 112
2. / 116
3. / 124
4. / 124
5. / 130
6. / 134
7. De disciplina militari / 142
8. De iure triumphis / 156
9. De censoria nota / 162
10. De maiestate / 168

KSIĘGA PIERWSZA / 41

1. O religii / 43
    O lekceważeniu religii / 51
2. (*Par.*) O udawaniu religijności / 59
    (*Nep.*) Ci, którzy udawali religijność / 59
3. (*Nep.*) O zabobonach / 61
4. (*Par.*) O wróżbach z lotu ptaków / 63
5. O naturalnych znakach wróżebnych / 67
6. O niezwykłych znakach / 73
7. O snach / 83
8. O cudach / 95

KSIĘGA DRUGA / 113

1. O dawnych instytucjach / 113
2. O senacie i innych instytucjach / 117
3. O wojskowości / 125
4. O widowiskach / 125
5. O skromności i prostocie / 131
6. O obcych zwyczajach / 135
7. O karności wojskowej / 143
8. O prawie odbycia triumfu / 157
9. O nocy cenzorskiej / 163
10. O dostojeństwie / 169

LIBER TERTIUS / 176

1. De indole / 176
2. De fortitudine / 180
3. De patientia / 200
4. De humili loco natis qui clari evaserunt / 206
5. Qui a parentibus claris degeneraverunt / 210
6. Qui ex illustribus viris in veste aut cetero cultu licentius sibi quam mos patrius permittebat indulserunt / 214
7. De fiducia sui / 216
8. De constantia / 228

LIBER QUARTUS / 242

1. De moderatione / 242
2. Qui ex inimicis iuncti sunt amicitia aut necessitate / 256
3. De abstinentia et continentia / 260
4. De paupertate / 272
5. De verecundia / 278
6. De amore coniugali / 282
7. De amicitia / 288
8. De liberalitate / 300

LIBER QUINTUS / 306

1. De humanitate et clementia / 306
2. De gratis / 320
3. De ingratia / 328
4. De pietate erga parentes et fratres et patriam / 340
5. / 348
6. / 352
7. De parentum amore et indulgentia in liberos / 360
8. De severitate patrum in liberos / 364
9. De parentum adversus suspectos liberos moderatione / 364
10. De parentibus qui obitum liberorum forti animo tulerunt / 370

LIBER SEXTUS / 374

1. De pudicitia / 374
2. Libere dicta aut facta / 380
3. De severitate / 390
4. Graviter dicta aut facta / 398
5. De iustitia / 404

KSIĘGA TRZECIA / 177

1. O wrodzonych zdolnościach / 177
2. O męstwie / 181
3. O wytrzymałości na ból / 201
4. O ludziach niskiego pochodzenia, którzy stali się sławni / 207
5. O tych, którzy mając sławnych rodziców, ulegli degeneracji / 211
6. Ci, którzy spośród znakomitych mężów pobłądzali sobie w stroju i trybie życia bardziej, niż pozwalał obyczaj ojców / 215
7. O zaufaniu do siebie / 217
8. O stałości charakteru / 229

KSIĘGA CZWARTA / 243

1. O umiarkowaniu / 243
2. O nieprzyjaciółach, którzy połączyli się więzami przyjaźni i ścisłych związków / 257
3. O abstynencji i powściągliwości / 261
4. O ubóstwie / 273
5. O przyzwoitości / 279
6. O miłości małżeńskiej / 283
7. O przyjaźni / 289
8. O hojności / 301

KSIĘGA PIĄTA / 307

1. O dobroci i łagodności / 307
2. O ludziach wdzięcznych / 321
3. O ludziach niewdzięcznych / 329
4. O miłości wobec rodziców, braci i ojczyzny / 341
5. O miłości braterskiej / 349
6. O miłości ojczyzny / 353
7. O miłości i łagodności rodziców wobec dzieci / 361
8. O surowości ojców wobec dzieci / 365
9. O powściągliwości ojców wobec dzieci podejrzanych o knowanie / 365
10. O rodzicach, którzy mężnie znieśli śmierć swoich dzieci / 371

KSIĘGA SZÓSTA / 375

1. O obyczajności / 375
2. Wolność w słowach lub czynach / 381
3. O surowości / 391
4. Ważne słowa lub czyny / 399
5. O sprawiedliwości / 405

6. De fide publica / 412
7. De fide uxorum erga viros / 416
8. De fide servorum / 416
9. De mutatione morum aut fortunae / 422

LIBER SEPTIMUS / 434

1. De felicitate / 434
2. Sapienter dicta aut facta / 436
3. Vafre dicta aut facta / 448
4. Strategemata / 460
5. De repulsis / 464
6. De necessitate / 470
7. De testamentis quae rescissa sunt / 476
8. Quae rata manserunt cum causas haberent cur rescindi possent / 480
Quae adversus opiniones hominum heredes habuerunt / 482

LIBER OCTAVUS / 486

1. Infames rei quibus de causis absoluti aut damnati sint / 486
2. De privatis iudiciis insignibus / 496
3. Quae mulieres apud magistratus pro se aut pro aliis causas egerunt / 500
4. De quaestionibus / 502
5. De testibus / 502
6. Qui quae in aliis vindicarent ipsi commiserunt / 506
7. De studio et industria / 508
8. De otio / 518
9. Quanta vis sit eloquentiae / 520
10. Quantum momentum sit in pronuntiatione et apto motu corporis / 524
11. Quam magni effectus artium sint / 526
Quaedam nulla arte effici posse / 528
12. Suae quemque artis optimum et auctorem esse et disputatorem / 530
13. De senectute / 532
14. De cupiditate gloriae / 538
15. Quae cuique magna contigerunt / 542

LIBER NONUS / 552

1. De luxuria et libidine / 552
2. De crudelitate / 560
3. De ira aut odio / 570

6. O zaufaniu między państwami / 413
7. O wierności żon wobec swoich mężów / 417
8. O wierności niewolników / 417
9. O zmianie ludzkich postaw lub losu / 423

KSIĘGA SIÓDMA / 435

1. O szczęściu / 435
2. Mądre słowa lub czyny / 437
3. Bystrość w słowach lub czynach / 449
4. Podstępny wojenne / 461
5. O porażkach wyborczych / 467
6. O konieczności / 471
7. O unieważnionych testamentach / 477
8. O ważnych testamentach, mimo że istniał powód ich anulowania / 481
Testamenty, które posiadały spadkobierców nie akceptowanych przez opinię / 483

KSIĘGA ÓSMA / 487

1. Z jakich powodów haniebni ludzie zostali uwolnieni od kary albo skazani? / 487
2. Godne uwagi procesy cywilne / 497
3. Kobiety, które przed urzędnikami same prowadziły własne lub cudze sprawy / 501
4. O śledztwach sądowych / 503
5. O świadkach / 503
6. Ci, którzy innych ukarali za to, czego się sami dopuścili / 507
7. O uczeniu się i aktywności / 509
8. O wypoczynku / 519
9. Jaka jest siła wymowy? / 521
10. Jaką wagę w wygłoszeniu ma również odpowiedni ruch ciała? / 525
11. Jak wielkie są skutki nauk i sztuk? 527
Nie wszystko można osiągnąć przez sztukę / 529
12. Każdy fachowiec jest i najlepszym twórcą, i obrońcą własnej sztuki / 531
13. O starości / 533
14. O pragnieniu sławy / 539
15. O tym, co komu wydarzyło się wspaniałego / 543

KSIĘGA DZIEWIĄTA / 553

1. O zbytku i rozwiązłości / 553
2. O okrucieństwie / 561
3. O gniewie lub nienawiści / 571

4. De avaritia / 576	4. O chciwości / 577
5. De superbia et impotentia / 578	5. O pysze i nieopanowaniu / 579
6. De perfidia / 580	6. O wiarołomstwie / 581
7. De vi et seditione / 584	7. O przemocy i zamieszkach / 585
8. De temeritate / 586	8. O nierozwadze / 587
9. De errore / 588	9. O błędzie / 589
10. De ultione / 590	10. O zemście / 591
11. Dicta improba aut facta scelerata / 594	11. Bezczelne wypowiedzi lub zbrodnicze czyny / 595
12. De mortibus non vulgaribus / 598	12. O niezwykłych rodzajach śmierci / 599
13. De cupiditate vitae / 606	13. O pragnieniu życia / 607
Quam exquisita custodia usi sint quibus suspecti domestici fuerunt / 608	Jak wyszukanej straży używali ci, dla których podejrzanymi byli domownicy? / 609
14. De similitudine formae / 610	14. O podobieństwie w wyglądzie / 611
15. De iis qui infimo loco nati mendacio se clarissimis familiis inserere conati sunt / 612	15. O ludziach z samych nizin, którzy przez kłamstwo usiłowali wejść do znakomitych rodzin / 613
Indeks imion własnych	618
Indeks nazw geograficznych i etnicznych	635
Indeks rzeczowy	641

Mapy (ryc. 1–4)

Ludwik Piotrowicz, Atlas do historii starożytnej, Polskie Przedsiębiorstwo Wydawnictw Kartograficznych im. Eugeniusza Romera, S.A., Warszawa-Wrocław 1994, Tabl. 5, 7, 9, 11